

به نام خدا

آموزش

مهارت‌های ♦♦♦

نوشتاری

(نگارش و انشا)

پایه هفتم

دوره اول متوسطه

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب: آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا) پایه هفتم دوره اول متوسطه - ۱۰/۱
پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: مهدی آذرچین، علی پورامن، علیرضا چنگیزی، حاتم زندی، حسن ذوالفقاری، مرجان سجودی، زهرا سلطانی مطلق، بهیاد صدیق پور، شهناز عبادتی، بهمن قره‌داغی، حجت کجانی حساری، جواد هداوند و ابراهیم هداوند میرزایی (اعضای شورای برنامه‌ریزی) - فریدون اکبری شلدره، محمد دهریزی و معصومه نجفی پازکی (اعضای گروه تألیف) - محمد کاظم بهنیا (ویراستار)

مدیریت آماده‌سازی هنری: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

شناسه افزوده آماده‌سازی: لیدانیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - مجید ذاکری یونسی (مدیر هنری) - جواد صفری (طراح گرافیک، صفحه‌آرا و طراح جلد) - منوچهر درفشه، علیرضا ترکیبی (تصویرگر) - ابوالفضل بهرامی (عکاس) - کامران انصاری (طراح خط‌رایانه‌ای) - عرفان‌فرج زاده دروئی، پری ایلخانی زاده، سپیده ملک‌ایزدی، ناهید خیام‌باشی، حمید ثابت کلاچاهی (امور آماده‌سازی)

نشانی سازمان: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبگاه: www.chap.sch.ir

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران

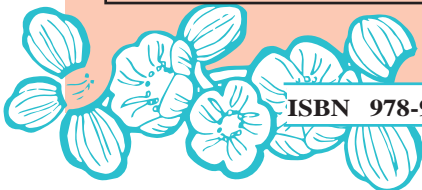
تهران: کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن: ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹

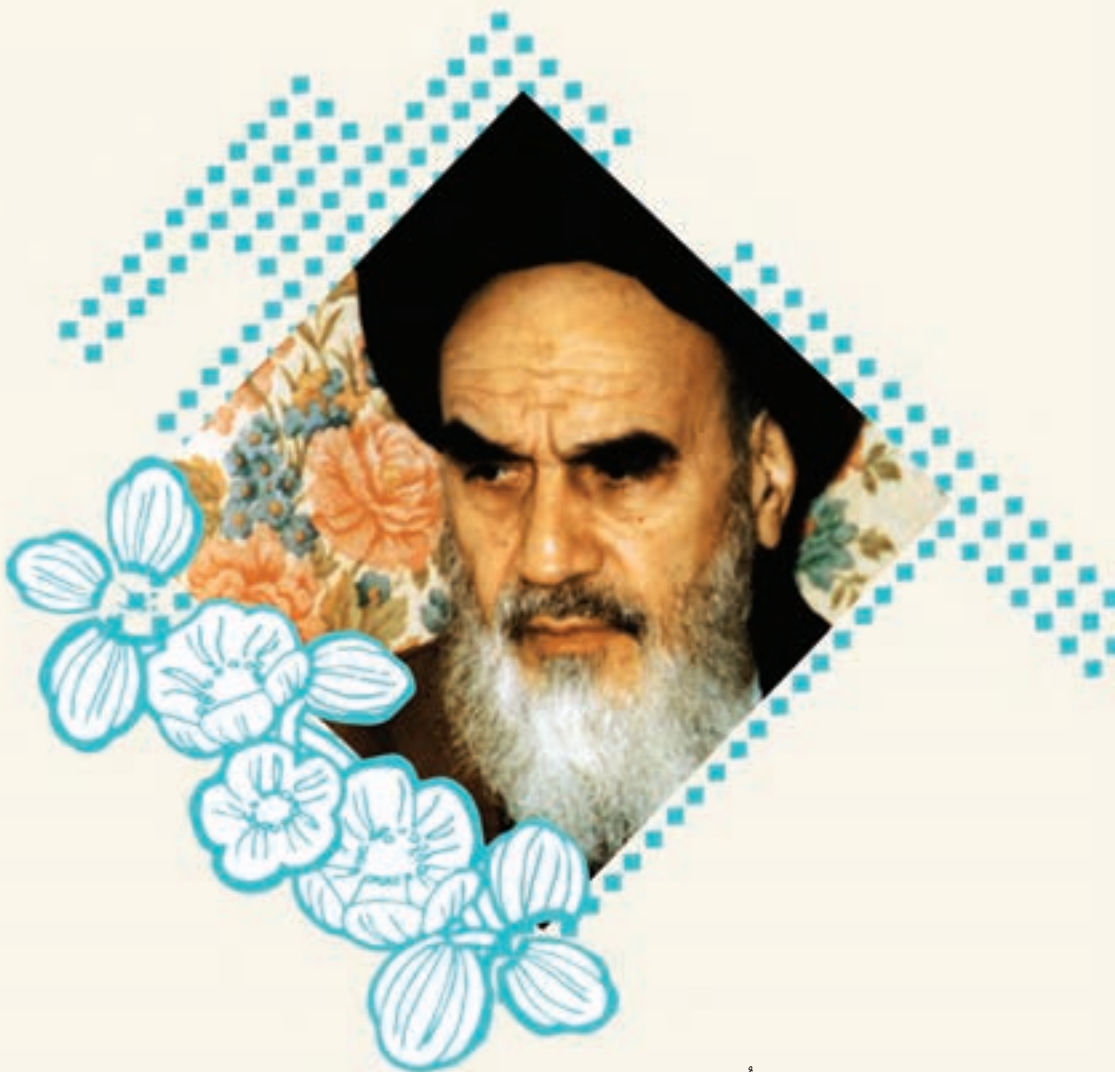
چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ سوم ۱۳۹۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت جایی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکسبرداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۴۱۴-۵ ISBN 978-964-05-2414-5

« اُنس و الفت انسان با هنر و آثار هنری شامل ادبیات،
نقّاشی و ... برخاسته از حسّ زیبایی شناسی اوست. هنر،
آدمی را به شناخت سرچشمهٔ زیبایی‌ها فرا می‌خواند و
روح سرکش او را به آرامش می‌رساند.»

امام خمینی (رحمة الله علیه)

فهرست

مقدمه | ۶

ستایش | ۱۲

درس اول: نقشه نوشتن | ۱۳

۱۹ | فعالیت‌های نگارشی

۲۲ | درست‌نویسی

۲۳ | تصویرنویسی

درس دوم: بخش‌های نوشته | ۲۵

۳۱ | فعالیت‌های نگارشی

۳۴ | درست‌نویسی

۳۵ | حکایت‌نگاری

درس سوم: طبقه‌بندی موضوع | ۳۷

۴۱ | فعالیت‌های نگارشی

۴۴ | درست‌نویسی

۴۵ | مثل‌نویسی

درس چهارم: کوچک‌تر کردن موضوع | ۴۷

۵۱ | فعالیت‌های نگارشی

۵۴ | درست‌نویسی

۵۵ | تصویرنویسی

فهرست

درس پنجم: بندهای بدنه | ۵۷

۶۲ | فعالیت‌های نگارشی

۶۵ | درست‌نویسی

۶۶ | حکایت‌نگاری

درس ششم: جمله‌ موضوع | ۶۷

۷۱ | فعالیت‌های نگارشی

۷۵ | درست‌نویسی

۷۶ | مثل‌نویسی

درس هفتم: راهی برای نظم دادن به ذهن و نوشته | ۷۷

۸۲ | فعالیت‌های نگارشی

۸۵ | درست‌نویسی

۸۶ | تصویرنویسی

درس هشتم: روشی برای نوشتن درباره‌ موضوع‌های ذهنی | ۸۷

۹۱ | فعالیت‌های نگارشی

۹۴ | درست‌نویسی

۹۵ | حکایت‌نگاری

نیایش | ۹۶

پیوست: شیوه‌نامه ارزش‌یابی | ۹۷

کتابنامه | ۱۰۳

مقدمه

سخنی با دبیران ارجمند

نوشتن در دنیای امروز، یکی از مهارت‌های بهتر زیستن و از توانایی‌های زبانی است که در پی سه مهارت دیگر (گوش دادن، سخن گفتن و خواندن) جای می‌گیرد. گوش دادن و حرف زدن را از خردسالی به‌طور تدریجی و طبیعی فرا می‌گیریم؛ خواندن را پس از حضور در مدرسه و آموزش و تمرین و تکرار، می‌آموزیم؛ اما نوشتن بعد از آشنایی با الفبا، آغاز می‌شود. به همین سبب، مهارت نوشتن را نتیجه و محصول خواندن می‌دانیم.

از دید ما، توانایی بیان مقصود در قالب نوشته، نیاز اولیه زندگی اجتماعی و مؤثرترین راه ارتباطی در جهان امروز و فضای رسانه‌های نو پدید است. این برنامه، در پی پرورش چنین رویکردی در فضای آموزش عمومی است و پس از سال‌ها، اکنون با مطالعه تاریخ آموزشی گذشته و تجربه‌های جهانی در قلمرو آموزش نوشتن، محتوایی کاملاً ساخت‌مند و علمی را پیش‌رو، نهاده است.

هر کتاب، در حقیقت، تجربه‌ای از نوشتن را با خود به همراه دارد. خواندن دقیق کتاب‌های مناسب، می‌تواند سرمشق درست اندیشی و آسان نویسی باشد. کتاب‌خوانی یکی از شگردها و شیوه‌های مناسب برای رشد اندیشه و افزودن بر توانایی‌های ذهن و زبان در نوشتن است. اگر کشاورز با کاشت و داشت، به کشت خود یاری می‌رساند؛ نویسنده هم با خواندن، اندیشیدن و نوشتن، به آفرینش نیاوه فکری خود دست می‌یابد. یعنی نوشتن، فرزند خواندن است. هرچه بیشتر بخوانیم؛ توانایی‌های ذهن ما بیشتر نیرو می‌گیرد و کار نوشتن برای ما آسان‌تر می‌شود. خواندن، بذرافکنی در پهندهشت ذهن است. ذهن آدم بی‌مطالعه، به سرزمین بی‌حاصل می‌ماند که در آن گیاهی سبز نمی‌شود.

سخن دیگر اینکه، خواست ما از خواندن، تنها روخوانی متن نوشته‌ها نیست؛ از دید ما، هرچیزی که ذهن را به درنگ وادارد و فکر را به کار اندازد؛ متن است و قابل خواندن و اندیشیدن است. به راستی، هر یک از رویدادها، متنی هستند که ذهن ما را به خوانش و تفسیر، فرا می‌خوانند. هر تصویر و نگاره نقاشی و نگارگری، یک متن است. هنگامی که موضوع نگارش ما یک تصویر، نقاشی یا یک صحنه از رویدادهای اجتماعی باشد؛ مانند یک نوشته یا داستان، نخست بر همه اجزاء، نقش‌ها و رنگ‌ها و پیکره آن خیره می‌شویم؛ سپس درباره نقش عناصر آن، گفت‌وگو و تأمل می‌کنیم و آنچه به ذهنمان می‌آید؛ می‌نویسیم.

در آموزش محتوای این کتاب، تأکید ما بر بهره‌گیری از روش‌های فعال و تقویت روحیه مشارکت‌پذیری دانش‌آموزان است. گفت‌وگو، بحث و بازنمایشی، مطالعه و کتاب‌خوانی، رایزنی و مشورت، بازسازی و بازپروری فکر، از بهترین شیوه‌ها برای رسیدن به ذهن چالاک و زایا، و نقد و تحلیل مؤثر در هنگام نوشتن است. به کارگیری روش‌هایی چون: زایش و برخورد اندیشه‌ها (روشن‌سازی طرز تلقی)، بارش فکری، نوآفرینی (بدیعه‌پردازی) و حل مسئله، در این درس، اثربخش و کارا خواهد بود.

محتوای این کتاب در هشت درس سازماندهی شده است. با توجه به زمان اختصاص یافته، میزان تقریبی ساعت آموزشی مؤثر، حدود ۲۴ جلسه در سال است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود فرایند یاددهی - یادگیری هر درس این کتاب در سه جلسه (آموزش، تمرین و نگارش، بررسی و نقد برای تثبیت یادگیری) طراحی و تنظیم گردد. آنچه درباره ارزش‌یابی از آموزه‌های این کتاب باید یادآور شویم؛ این است که رویکرد برنامه و محتوای آن، «رویکرد مهارتی» است. یعنی توانایی نوشتن، مهارتی است که در پی آموزش، تمرین، تکرار و نوشتار، کسب می‌شود. از این رو، این درس، کاملاً ورزیدنی و عملی است. دانستنی‌های حفظی این کتاب، بسیار اندک و ناچیز است. دانش‌آموزان باید در کلاس، فرصت نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را پیدا کنند. جز این، راهی نیست. یکی از اصلی‌ترین دلایل کم بودن حجم و تعداد درس‌ها همین است. کمتر حرف بزنیم و بیشتر به نوشتن، فرصت بدهیم. در هر درس،

سنجه‌ها و معیارهایی را برشمرده‌ایم که لازم است در نوشته‌های دانش‌آموزان و ارزیابی از آنها مورد توجه قرار گیرد.

هدف اصلی این کتاب، ایجاد نظم ذهنی در یادگیرندگان است. اگر ذهن، سامانی نظام‌مند پیدا کند، گفتار و نوشتار هم منظم خواهد شد. شناخت ساختمان و چارچوب نوشته، از گام‌های بنیانی در شکل دادن به ذهن، هنگام نوشتن است. از این رو، در این کتاب، همه تلاش ما این بوده است که طبقه بندی و نظم ذهن را به خواننده یادآور شویم.

هر کس که قصد نوشتن دارد، پیش از نوشتن درباره موضوع، باید نقشه آن را در ذهن، طراحی کند، بهتر است مراحل و گام‌های آن را پیش‌بینی نماید و حتی بر روی کاغذ بنویسد. بنابراین، دبیران گرامی در آموزش، بر این مسئله تأکید کنند و از دانش‌آموزان نیز نقشه ذهنی و مراحل تدوین نوشته را درخواست نمایند.

کتابی که پیش رو دارید؛ هشت درس دارد. از نظر ما نقطه آغاز نوشتن، فکر کردن است، بنابراین، نخست از نقشه ذهنی، سخن گفتیم و سپس برای ساده‌سازی آموزش و یادگیری نوشتن، چارچوب‌ها و روش‌هایی تدوین کرده‌ایم. در پی هر درس این کتاب، تمرین‌های نوشتاری در سه بخش با عنوان «فعالیت‌های نگارشی»، «درست نویسی» و «تصویرنویسی» یا «حکایت نگاری» و «مَثَل‌نویسی»، سازماندهی شده است.

«فعالیت‌های نگارشی» با نظمی علمی و منطقی آموزشی به دنبال هم آمده‌اند؛ شماره یک با هدف تقویت توانایی تشخیص، شماره دو با هدف پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش‌آموزان و شماره سه با هدف تقویت توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی، طراحی شده است.

بخش «درست نویسی» با هدف آموزش هنجارهای نوشتن و آشنایی با کاربرد درست واژگان در نوشتار معیار، در ساختار کتاب گنجانده شده است. پس از یادگیری این نکات، طبیعی است که به هنگام نوشتن، این هنجارها را رعایت کنیم.

«تصویرنویسی» یعنی نوشتن درباره اجزا و عناصر دیداری در تصویر، لازمه خوب نوشتن در این بخش، دقت در نگاره و بررسی و خوانش و درک عناصر بصری است. در حقیقت هر تصویر، بهانه بسیار نیکویی برای نوشتن است. از هر

تصویر، موضوع‌های فراوانی را می‌توان برگزید و درباره‌اش نوشت. مهم نیست که کدام بخش از تصویر را موضوع نوشتن قرار می‌دهید، آنچه در این کار ارزش دارد، چگونگی بیان و درک و تفسیر ما از تصویر و قدرت پرورش موضوع است. اگر خوب دیدن را به خوب اندیشیدن پیوند بزنیم و فرصتی برای تفکر ایجاد کنیم؛ عمل نوشتن برای ما آسان‌تر می‌شود.

«حکایت‌نگاری» بخشی دیگر از فعالیت‌های نوشتاری است که بر بازنویسی و گسترش متن به زبان ساده تأکید دارد.

«مثل‌نویسی» گونه‌ای دیگر از کارهای نوشتنی است که «مثل» را بهانه‌ای برای خلق، تولید و آفرینش متنی جدید، قرار می‌دهد. مثل‌نویسی، در حقیقت شیوه‌ای از بازآفرینی است.

حکایت و ضرب‌المثل در بارورسازی ذهن و زبان و پرورش حافظه و تقویت خوب سخن گفتن و زیبا نوشتن، بسیار مؤثر است. مایه‌های طنز نهفته در برخی از حکایت‌ها و ضرب‌المثل‌ها، طراوت ویژه‌ای به فضای ذهن اهل زبان می‌بخشد و نشاطی تازه بدان می‌افزاید که در خلاقیت و نوآفرینی، بسیار نقشمند و اثرگذار است. ضرب‌المثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسندگی، کارمایه و نیروی شگرفی دارند.

در بخش تدوین و سازماندهی محتوا، سعی شده است، نمونه‌های مناسبی از نویسندگان ایرانی و ادبیات جهان گزینش شود تا به کمک این متن‌ها، هم اصول و ساختار نوشتن را آموزش دهیم و هم الگویی از نوشتن پیش روی خوانندگان بگذاریم. در این میان، متن‌هایی که بی‌نشان هستند، از قلم مؤلفان این کتاب تراویده‌اند.

♦ **توجه:** صفحه‌های خالی که برای نوشتن، طراحی شده، جنبه‌ی نمادسازی دارد، بهتر است دانش‌آموزان برای نوشتن فعالیت‌های نگارشی، از ابتدای سال تحصیلی، دفتر ویژه‌ی نگارش داشته باشند تا شما همکاران گرامی بتوانید فرایند آموزش و یادگیری را بر پایه‌ی آثار آنها، ارزشیابی کنید و دانش‌آموزان هم از این دفتر به عنوان خاطرات خوش لحظه‌های نوشتن، مراقبت نمایند.

◀ سخنی با دانش‌آموزان عزیز

نوشتن یکی از لذت‌های ماندگار است. با نوشتن می‌توانیم حرف دلمان را به زبان آوریم، عواطف و احساسات خود را آشکار کنیم و دانش و تجربیاتمان را برای دیگران و نسل‌های آینده به یادگار بگذاریم.

لذت نوشتن، زمانی بیشتر می‌شود که دیگران نوشته‌های ما را بخوانند و بپسندند و از آن به نیکی یاد کنند. خوانندگان آگاه و کتاب‌شناس، معمولاً سراغ نوشته‌های صمیمی، ساده و دلنشین می‌روند، نوشته‌هایی که شوق خواندن را در خواننده برانگیزاند.

ممکن است این پرسش به ذهن شما بیاید که آیا نویسندگی یک نبوغ و استعداد مادرزادی است یا مهارتی قابل آموزش و یادگیری است؟

بی‌گمان، نویسندگان بزرگ هم، اصول نوشتن را مادرزادی نیاموخته‌اند و نویسنده

به دنیا نیامده‌اند؛ آنها هم در آغاز، توانایی خوب نوشتن را نداشتند ولی کم‌کم با خواندن بسیار، فراگیری اصول نوشتن، تمرین و تکرار به یک چارچوب و نظم فکری رسیده‌اند و مهارت نوشتن را یادگرفته‌اند. شما هم اگر اصول و چارچوب درست نوشتن را یاد بگیرید و کتاب‌خوانی را یکی از برنامه‌های ثابت زندگی خود قرار دهید، می‌توانید یکی از نویسندگان خوش قلم و آینده‌ساز میهن عزیزمان، ایران، باشید. خواستن، توانستن است؛ پس با توکل به لطف پروردگار مهربان، از هم اکنون با خواندن این کتاب، کار را آغاز کنید. برای خود دفتر یادداشتی فراهم نمایید و هر روز به آن، سری بزنید و سعی کنید حتی به اندازه یک جمله هم که شده، از مشاهدات و اتفاقات آن روز را بنویسید.

تمرین کنید و به خود عادت بدهید که هر چه می‌خواهید بگویید؛ نخست، همان را در دفترتان بنویسید؛ کوشش کنید؛ همان گونه که سخن می‌گویید، بنویسید. نگذارید بین شیوه فکر کردن، سخن گفتن و نوشتن شما فاصله و تفاوتی پیدا شود. شاید برجسته‌ترین فرقی که میان حرف زدن و نوشتن هست و در موقع نوشتن باید آن را اصلاح کنید؛ این است که جای کلمات در نوشتن و کاربرد برخی از واژه‌ها مثل فعل، با حالت سخن گفتن، یکسان نیست و البته این هم، کار آسانی است و اگر خودتان چند جمله از حرف‌های خود را به همان شکل گفتار بنویسید و بعد بخواهید آن را به نوشته معیار زبان رسمی تبدیل کنید؛ به این تفاوت، بیشتر پی خواهید برد. در آن صورت، اولین خواننده و شنونده حرف‌هایتان، خود شما خواهید بود و پیش از اینکه دیگران به نوشته شما خرد بگیرند؛ خودتان آن را بازخوانی و اصلاح خواهید کرد. هرچه بیشتر بخوانیم و بنویسیم و دیگر بار، بخوانیم و بنویسیم یعنی بازخوانی و بازنویسی کنیم، آسان‌تر به توانایی و مهارت در نوشتن، دست می‌یابیم. «کار نیکو کردن از پُر کردن است»

امیدواریم با فراگیری این چارچوب‌ها به کمک دبیر محترم خود بتوانید نوشتن روشمند را فرا بگیرید، البته پشتکار در مطالعه کتاب‌های خوب و تلاش و تمرین بیشتر نوشتن، بهترین پیشنهاد برای پیشرفت است.

◆ گروه زبان و ادب فارسی ◆ دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

ستایش

آفرینش جهان، جلوه‌ای از نگارش زیبایی‌ها و انشای آفریدگار است. اگر خوب، چشم بگشاییم و در خلقت خودمان و پدیده‌ها تأمل کنیم، به توانایی پروردگار مهربان، پی خواهیم برد و در خواهیم یافت که نخستین نگارنده، در این عالم، خداوند متعال است و باید همه آدمیان و آفریدگان را، انشای الهی دانست.

مَنْتَ، خدای را، عَزَّوَجَلَّ، که طاعتش موجب قُربت است و به شکر اندرش مزید نعمت. هر نفسی که فرو می‌رود، مُمدِّ حیات است و چون برمی‌آید مُفَرِّحِ ذات. پس در هر نفس، دو نعمت، موجود است و بر هر نعمتی، شکری واجب.

از دست و زبان که برآید کز عهده شکرش به درآید؟
بنده همان به که ز تقصیر خویش عذر به درگاه خدای آورد

◆◆ دیباچه گلستان، سعدی

الهی، ستایش از آن توست که کردگار روزی رسانی و یکتا در نام و نشانی. الهی، دانایی و معرفتی ده که از راه نیفتیم، بینایی و بصیرتی ده تا در چاه نیفتیم.

الهی، در دل‌های ما، جز تخم محبت خود مکار و بر جان‌های ما جز باران رحمت خود مبار.

◆◆◆ مناجات‌نامه، خواجه عبدالله انصاری